

Л.О. Рощина

Державний університет інформатики і штучного інтелекту, м. Донецьк, Україна

МЕТОДИЧНА РОБОТА В ПРАВОСЛАВНИХ ДУХОВНИХ ОСВІТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ В ОСТАННЄ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХ ст.

Статтю присвячено аналізу процесів становлення та розвитку методичної роботи в православних професійних освітніх установах України в останнє десятиріччя ХХ ст. Доведено, що у 90-і роки ХХ ст. значна увага приділялась організації методичної роботи, яка була доцільно побудована і охоплювала систему православної освіти знизу вгору. Це значною мірою сприяло підвищенню методичного рівня педагогів, обміну досвідом між викладачами духовних та державних навчальних закладів, впровадженню нових форм, методів та засобів навчання. Впродовж досліджуваного періоду урізноманітнилися методи та засоби навчання, що активізувало пізнавальну активність слухачів та позитивно вплинуло на якість навчання.

У зв'язку з процесами релігійного та духовного відродження українського суспільства спостерігається зростання наукового інтересу до проблеми розвитку системи православної духовної освіти в Україні, що в умовах періоду незалежності набула нового значення. У становленні системи православної духовної освіти важливе місце займає процес реформування навчальної та методичної роботи. Нові тенденції розвитку духовної освіти передбачали зміни в організації навчального процесу, застосування нових форм та методів навчання, максимальне їх наближення до відповідного рівня світської освіти та потреб суспільства, ефективне використання потенціалу православної академічної освіти. Якість духовної освіти певною мірою залежала від рівня методичної роботи, яка проводилась православними духовними освітніми установами.

Проблема розвитку методичної роботи в православних духовних навчальних закладах України не знайшла необхідного відображення в науковій літературі. Проте у деяких дослідженнях релігієзнавчого та соціологічного спрямування ми зустрічаємо перші спроби вивчення проблем, безпосередньо або тісно пов'язаних із темою статті. Зокрема, слід виділити праці Д. Поспеловського «Православная церковь в истории Руси, России и СССР» та «Русская православная церковь в XX веке», в яких, крім іншого, автор торкається питання організації методичної роботи в навчальних закладах Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП) [1], [2].

М. Талалай у статті «Развитие богословского образования в духовных школах Украинской православной церкви», аналізуючи модель православної освіти в 90-і роки ХХ ст., вказує на її недосконалість, аргументує необхідність реформування духовної освіти, характеризує якість викладання в духовних семінаріях Української православної церкви. Серед найважливіших внутрішніх проблем автор виділяє мету освіти, якість змісту та технологію навчання. Майбутнє освіти дослідник вбачає у приведенні її у відповідність до динаміки сучасного розвитку суспільства [3]. Заслуговує на увагу стаття В. Васьковського «Духовна освіта в Україні: проблеми і напрямки розвитку», в якій автор зробив спробу аналізу стану духовної освіти в Україні на кінець 1998 р., навів кількісні показники чисельності слухачів окремих освітніх установ з кожної конфесії, порівняв стан розвитку навчальних закладів різних релігійних течій та напрямків, висвітлив проблеми, що стоять перед освітніми установами, торкнувся питання соціального статусу педагогів духовних навчальних закладів у незалежній Україні [4]. Проте стан навчально-методичної роботи надано дуже стисло. Отже, узагальнюючих праць з визначеної проблеми не було, тому спроба розглянути це питання є актуальною.

Метою статті є комплексний аналіз методичної роботи у духовних навчальних закладах усіх православних церков України в зазначений період. Для цього авторкою визначено коло питань, які необхідно розглянути: вивчити організацію методичної роботи в системі православної освіти; проаналізувати форми, методи та засоби навчання.

Формування системи духовної освіти у 90-і роки ХХ ст. викликало необхідність організації методичної роботи усіма православними течіями України. З цією метою, згідно з рішенням Священних Синодів, було створено Навчальні комітети, при яких відкрито методичні відділи. На початку 90-х років ХХ ст. вони виконували як загальну координуючу методичну роботу, так і окремі її аспекти. В цей час головна увага методичних відділів була спрямована в декількох напрямках.

По-перше, це організація методичної підготовки та перепідготовки викладачів середніх та вищих духовних освітніх установ, яка здійснювалась в духовних академіях, на різноманітних курсах, семінарах, конференціях тощо [1, с. 383]. По-друге, це пошук і розробка нових методик навчання, навчальних програм та планів. По-третє, це встановлення контролю за проведенням методичної роботи на місцях. Так, згідно з Указом Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета, у вересні 1998 р. Українською православною церквою Київського патріархату (далі – УПЦ КП) було створено комісію з метою аналізу якості викладання в духовних освітніх установах церкви та перевірки стану методичної роботи. До її складу увійшли ректори та інспектори Київської та Львівської духовних академій, викладачі Київської Духовної академії і семінарії (далі – КДАіС) УПЦ КП з вченим ступенем кандидата богослов'я [4, с. 27].

Значна увага Священними Синодами приділялась організації методичної роботи на місцях, яка проводилась спочатку єпархіальними навчальними комісіями, а після відкриття духовних освітніх установ – безпосередньо ними. Питання про започаткування діяльності єпархіальних навчальних комісій обговорювалось на Архієрейському Соборі Руської православної церкви 1989 р., Української автокефальної православної церкви 1990 р. (далі – УАПЦ), Священному Синоді Української православної церкви Київського патріархату, який відбувся 14 грудня 1992 р. Єпархіальні навчальні комісії займались розробкою статутів майбутніх освітніх установ, оптимальних навчальних планів для училищ та семінарій (залежно від типу освітнього закладу, який планувалось відкрити), положень про застосування форм та методів навчання, визначенням основних напрямків організації виховної роботи [2, с. 112]. Документація з функціонування духовного навчального закладу виносилась на затвердження Священних Синодів УПЦ та УПЦ КП та Патріархії УАПЦ.

Упродовж 1990 – 1995 рр. було створено єпархіальні навчальні комісії у 7 єпархіях УПЦ, 3 єпархіях УАПЦ та 4 єпархіях УПЦ КП. Так, створені Українською православною церквою єпархіальні навчальні комісії діяли при Волинській, Рівненській, Харківській, Хустській, Тернопільській, Хмельницькій єпархіях. Слід зазначити, що до складу єпархіальних навчальних комісій входили як священнослужителі з вищою богословською освітою та вченим ступенем кандидата богослов'я, так і педагоги державних ВНЗ. Так, до складу навчальної комісії Львівсько-Галицької єпархії Української автокефальної православної церкви, створеної в жовтні 1990 року, увійшли 3 кандидати богослов'я, 4 – з вищою духовною освітою і викладач Львівського державного університету [5]. З відкриттям Львівської духовної семінарії УАПЦ члени навчальної комісії як викладачі увійшли до складу педагогічної ради Львівської духовної семінарії УАПЦ.

З другої половини 90-х років ХХ ст. основна організаційно-методична робота в установах середньої православної освіти була зосереджена безпосередньо в навчальних закладах. Керівна функція залишилась за Навчальними Комітетами при Священних Синодах УПЦ і УПЦ КП та при Патріархії УАПЦ. Головними напрямками роботи Навчальних комітетів у цей період була розробка єдиних робочих навчальних планів та застосування в середніх духовних освітніх установах нових форм та методів навчання.

Головну організаційно-методичну роботу в духовних училищах виконували методичні кабінети, які діяли при кожному відділенні. Вони займались плануванням навчальної роботи, розробляли навчальні програми, визначали засоби та методи навчання, здійснювали методичний контроль, проводили наради тощо. За молодими вчителями закріплювались викладачі, які передавали свій досвід новачкам.

В академіях та семінаріях керівництво методичною роботою було покладено на міжкафедральні методичні об'єднання, які очолював проректор з навчальної роботи. Вони створювались шляхом поєднання споріднених дисциплін за ознакою спільності цільових завдань. Методичні об'єднання виконували ті ж функції, що і методичні кабінети в училищах.

З другої половини 90-х років ХХ ст. робота методичних об'єднань була зосереджена на пошуку та втіленні в педагогічну практику нових форм та методів навчання, здійснення методичного контролю, встановлення послідовності вивчення певних дисциплін тощо. Ці питання вирішувались на нарадах, семінарах, конференціях, а також на уроках. Так, у річному звіті Київської духовної академії та семінарії УПЦ за 1996/1997 навчальний рік вказувалось, що впродовж вищезазначеного терміну в семінарії проведено 24 методичні наради, серед яких головна увага приділялась методичній роботі. Керівники об'єднань брали участь у 3 методичних конференціях, що проводились методичними відділами при Священному Синоді Української православної церкви [6].

Методичними відділами Навчальних комітетів при Священних Синодах УПЦ та УПЦ КП та Патріархії УАПЦ була організована робота з обміну педагогічним досвідом та новими методиками навчання між викладачами православних освітніх установ у межах церков. Наприклад, в Одеській духовній семінарії Української православної церкви протягом 90-х років ХХ ст. проходили щорічні наукові семінари, які збирали викладачів вищих і середніх навчальних закладів церкви не лише з України, а й країн ближнього зарубіжжя: Росії, Молдови, Білорусії, Грузії. На них, крім інших питань, обговорювались проблеми духовного виховання, проходив обмін методиками тощо [7, с. 7]. У Львівській духовній академії та семінарії УПЦ КП 11 березня 1999 р. проводилась конференція «Християнство. Освіта. Виховання», на якій були присутні викладачі з Київської духовної академії і семінарії, Тернопільської та Волинської семінарій Української православної церкви Київського патріархату. Головним завданням конференції був історичний аналіз методичного досвіду православної освіти та обговорення практики використання нових методів викладання богословських дисциплін [8, с. 13].

Крім того, самими православними освітніми установами встановлено тісні зв'язки з державними та духовними навчальними закладами інших конфесій. Так, у Київській духовній академії та семінарії Української православної церкви з 1997 р. щорічно проходили семінари та конференції з обміну досвідом з питань засобів і методів навчання з Міжнародною кадровою академією, Києво-Могилянською академією, Слов'янським університетом [9, с. 29]. Педагоги КДАіС УПЦ викладали в цих навчальних закладах. Харківська духовна семінарія Української православної церкви мала тісні зв'язки з Харківським педагогічним університетом ім. Г.С. Сковороди, викладачами та студентами якого проводились наукові конференції, обговорення нових методик навчання тощо.

Аналогічна робота проводилась Українською православною церквою Київського патріархату та Українською автокефальною православною церквою. Так, викладачі Київської Духовної академії і семінарії УПЦ КП мали тісні стосунки з Київським інститутом історії, Донецьким державним інститутом штучного інтелекту, Міжнародним інститутом лінгвістики і права, конференцію з яким було проведено 23 березня 2000 р. [10, с. 7]. Львівська духовна академія і семінарія Української православної церкви Київського патріархату співпрацювала з Львівським національним університетом ім. І.Я. Франка, Богословською католицькою академією, спільно з якою у 2000 р. було проведено конференцію «Українська молодь – Христові» [11, с. 56].

Викладачі Колегії Патріарха Мстислава (далі – КПМ) Української автокефальної православної церкви обмінювались досвідом методичної роботи, методичними розробками з педагогами Львівської вищої духовної семінарії Римо-католицької митрополії та Львівської богословської академії, іншими навчальними закладами католицької та греко-католицької церков [12]. Так, у 2000 р. у Колегії викладали: ректор Дрогобицького катехитичного інституту протоієрей Мирон Бендик (Святе письмо), ректор Львівської духовної семінарії митро-форний протоієрей Василь Луцишин (моральне богослов'я) та інші [13]. Ректор КПМ УАПЦ єпископ Ігор (Ісиченко) неодноразово виїжджав читати лекції до Львівської духовної семінарії Української автокефальної православної церкви.

Отже, організаційно-методична робота у середніх та вищих духовних навчальних закладах була доцільно побудована, охоплювала систему православної освіти знизу вгору. Використання практики обміну досвідом між викладачами в межах своїх церков і на між-конфесійному рівні, тісні стосунки з педагогами державних навчальних закладів сприяли підвищенню методичного рівня викладачів православних духовних освітніх установ і запровадженню нових форм, засобів і методів навчання.

Добре налагоджена організаційно-методична робота позитивно вплинула на розповсюдження та засвоєння нових форм, засобів та методів навчання. Слід зазначити, що духовна освіта наклала свій відбиток на коло методів та засобів навчання, які використовувались у навчальному процесі. Протягом 90-х років ХХ ст. можна виділити два етапи у практиці застосування форм, методів та засобів навчання. До першого слід віднести 1991 – 1994 рр. Він характеризувався застосуванням традиційних для православної освіти форм, методів та засобів навчання.

У цей період у середніх православних духовних освітніх установах були такі основні методи навчання: конспектування, гурткова робота, методично продумані домашні завдання та письмові творчі роботи, диспути, взаємонавчання. Активне застосування методу конспектування було викликане гострою нестачею підручників із богословських дисциплін [14, с. 8]. Взаємонавчання як метод був визначною особливістю системи православної духовної освіти першої половини 90-х років ХХ ст., коли колективи слухачів православних духовних навчальних закладів мали у своєму складі значну кількість досвідчених священнослужителів, що мали досвід церковної практики. Різна теоретична та практична підготовка учнів одного класу та студентів одного курсу спонукали до обміну інформацією.

Гурткова робота була властива семінаріям та училищам і мала на меті об'єднання учнів за інтересами та здібностями, їх розвиток. У більшості середніх духовних освітніх установ з початком їх діяльності було засновано гуртки хорового співу. Їх мета – більш глибоке вивчення предмета «Церковний спів». На гурткових заняттях слухачі удосконалювали вміння одноголосного співу прокименів на літургії звичайного наспіву, прокименів на вечірні та утрени знаменного розпіву, піснеспівів Божественної літургії, знайомились із класичною та сучасною музикою. На вересень 1995 р. гуртки хорового співу діяли при Львівській, Київській семінаріях УПЦ КП, Львівській семінарії УАПЦ, Чернігівському духовному училищі УПЦ, інших духовних навчальних закладах.

Традицією стала участь церковних хорів православних духовних освітніх установ у різноманітних конкурсах та фестивалях. Так, хор семінаристів Київської духовної семінарії Української православної церкви неодноразово ставав переможцем Всеукраїнського фестивалю хорового співу, який з 1996 р. щорічно проводився в Києво-Печерській Лаврі [15, с. 36]. Крім гуртків хорового співу, діяли інші. Наприклад, при Одеській духовній семінарії Української православної церкви діяв історичний гурток, в якому учні займались вивченням історії свого навчального закладу, збирали історичні пам'ятки тощо. Результатом роботи історичного гуртка ОДС УПЦ стало заснування музею.

У вищих духовних навчальних закладах впродовж 1991 – 1994 рр. застосовували аналогічні форми, засоби та методи навчання. Крім вищезазначених, в академіях Української православної церкви та Української православної церкви Київського патріархату проводились лекції, семінари, навчальна практика тощо. Підготовка до семінарів спонукала студентів до самостійної роботи. Написання доповіді передбачало вміння користуватись літературою, застосовувати джерела, яке слухачі набували в середніх духовних освітніх установах. Ці засоби навчання давали змогу активізувати працю студентів, робити її індивідуальною, поєднувати теоретичні знання з практичними діями [3, с. 14].

Другий етап (1995 – 2001 рр.) характеризувався активним пошуком та застосуванням у навчальну практику нових форм, методів та засобів навчання. Накопичений протягом першої половини 90-х років ХХ ст. педагогічний досвід викладачів академій активно переймався педагогами училищ та семінарій. У середніх духовних освітніх установах, разом із традиційними, почали активно використовуватись нові форми, методи та засоби навчання. Серед них слід виділити семінарські та практичні заняття, уроки-конференції, інтегровані уроки, індивідуальні та групові заняття тощо.

Уроки-конференції активно використовувались у семінаріях Української православної церкви та Української православної церкви Київського патріархату. Так, у Київській духовній семінарії УПЦ протягом 1996/1997 навчального року в 3 класі було проведено 32 уроки-конференції, на 1999/2000 навчальний рік їх кількість зросла вдвічі [16, с. 29]. У Львівській духовній семінарії УАПЦ протягом 1997 – 2001 рр. було проведено 54 уроки-конференції.

Інтегровані уроки як метод навчання передбачали об'єднання декількох дисциплін, таким чином забезпечуючи комплексне вивчення предметів. Започаткований з другої половини 90-х років ХХ ст., цей метод набув поширення у подальші роки. Так, рішенням педагогічної Ради Львівської духовної семінарії Української православної церкви Київського патріархату від 3 вересня 1996 р. інтегровані уроки запропоновано проводити у 3 і 4 класах семінарії [17]. Протягом 1996/1997 навчального року в ЛДС УПЦ КП було проведено 25 інтегрованих уроків. В Одеській духовній семінарії Української православної церкви вони проводились регулярно, починаючи з 2 класу.

Характерною особливістю другого етапу був поступовий відхід від конспектування як методу проведення занять. Це, перш за все, пов'язано з розробкою викладачами курсів лекцій та навчальних посібників, що частково вирішило найгострішу проблему нестачі підручників, яка мала місце на початку 90-х років ХХ ст. Так, у Свято-Кирило-Мефодіївській семінарії Руської істинно-православної церкви Закарпаття викладачами було розроблено курси лекцій з літургики, сектознавства, загальноцерковної історії [18], [19]. У Львівській духовній семінарії УПЦ КП протягом 1995 – 2001 рр. були написані навчальні посібники з історії Нового Завіту, порівняльного та основного богослов'я, літургики тощо [20], [21]. У цілому на кінець періоду, що вивчається, середні навчальні заклади усіх гілок православ'я України шляхом самодруку курсів лекцій та посібників забезпечили слухачів необхідною навчальною літературою, що дало змогу, з одного боку, більше часу відводити на самостійну діяльність учнів, з іншого – впровадити в педагогічну практику семінари як один із методів проблемного навчання.

Семінари як засіб активізації творчої активності слухачів середніх духовних освітніх установ проводились з кожного предмета в середньому раз на місяць. Учні поділялись на групи за обраною проблемою, яку ретельно вивчали, і готували доповіді. Теми семінарських занять та список пропонованої літератури розроблялись на кафедрах навчальних закладів. Крім того, в окремих освітніх установах з другої половини 90-х років ХХ ст. була введена практика проведення загальношкільних семінарів. Так, в Одеській духовній семінарії Української православної церкви щосуботи в актовому залі проводились семінари, на яких були присутні всі слухачі навчальної установи. Учні самі обирали теми доповідей, які готували за допомогою викладачів (в основному це актуальні проблеми сучасності) [22, с. 86].

Аналогічна робота проводилась у вищих духовних освітніх установах. З другої половини 90-х років ХХ ст. в академіях Української православної церкви, Української православної церкви Київського патріархату та Колегії Патріарха Мстислава Української автокефальної православної церкви велась активна розробка та втілення в педагогічну практику нових методів та засобів навчання. Крім лекцій та семінарських занять, у них стали застосовувати проведення колоквіумів, диспутів, рецензування, практичні заняття, що в цілому позитивно впливало на якість знань студентів. Підготовка та випуск курсів лекцій та методичних посібників спонукали до активізації самостійної діяльності студентів. Так, у Київській духовній академії УПЦ студентам 3 і 4 курсів з 1997/1998 навчального року відводився один навчальний день для самостійної роботи за індивідуальними планами, які складались на початку навчального року [23].

Вагоме місце серед форм та засобів навчання набували екскурсії. Практично всі заклади православної духовної освіти застосовували цей засіб з другої половини 90-х років ХХ ст. Екскурсії проводились як серед навчального року (у монастирі та храми в межах єпархії), так і влітку (по святих місцях України). Кошти на них виділялись єпархіями, при яких діяли духовні освітні установи, та частково оплачувались самими слухачами. Так, у 2000/2001 навчальному році учні Луганського церковно-співочого училища УПЦ здійснили екскурсію до Святогірського монастиря. Слухачі Волинської духовної семінарії УПЦ КП у 1997/1998 навчальному році знайомились зі святими місцями м. Києва [24, с. 4]. Проведення екскурсій, по-перше, розширювало знання слухачів з історії церкви, по-друге, мало значний вплив на подальший життєвий вибір (біле чи чорне духовенство), оскільки надавало змогу краще зрозуміти особливості чернечого монастирського життя.

Специфічними формами та засобами навчання в православних освітніх установах була навчальна практика та стажування. Навчальна практика поділялась на богослужбову, професійну та пастирсько-педагогічну. Виходячи з богословського розуміння духовної освіти, її невід'ємною частиною була богослужбова практика (богослужіння добового кола), сутність якої полягала в тому, що кожен учень та студент брав участь у проведенні літургійної служби в храмі як паламар, читець, свічконосець або просто був співучасником відправ. Богослужбова практика проходила в усіх типах навчальних закладів по черзі, встановленій інспектором, і мала на меті вироблення у майбутніх священнослужителів навичок проведення літургії, служби в храмі тощо [2, с. 392].

Пастирсько-педагогічна навчальна практика, яка притаманна семінаріям та академіям усіх православних церков України, проводилась протягом навчального року та в кінці другого семестру при храмах та церквах. Учні та студентів розподіляли по приходах, де вони набували досвіду пастирсько-педагогічної діяльності під наглядом приходських священників. З виникненням мережі церковних недільних шкіл слухачі семінарій та академій активно залучались до педагогічної діяльності в них. На кінець періоду, що вивчається, фактично при кожній семінарії та академії існують недільні школи, заняття в яких проводились слухачами духовних освітніх установ.

У духовних училищах Української православної церкви та Української православної церкви Київського патріархату впродовж періоду, що вивчається, проводилась професійна практика та стажування. Слід зазначити, що до першої половини 90-х років ХХ ст. не існувало чіткої організації професійної практики та стажування, була відсутня методика їх проведення. Заздалегідь не планувався розподіл місць. Виключенням були церковно-співочі училища, професійна практика та стажування в яких проводились при храмах та церквах. Так, учні Чернігівського церковно-співочого училища УПЦ проходили практику та стажування в храмах м. Чернігова [25, арк. 68].

З другої половини 90-х років ХХ ст. професійну практику було започатковано у більшості училищ, в основному шляхом домовленості з монастирями, в яких були майстерні

з відповідної спеціалізації (пошиву церковного одягу, реставраційні тощо). У навчальних закладах створювались спеціальні комісії, які займались розробкою методики проходження професійної практики та стажування, затверджувались звіти практикантів та стажистів.

Заяви на проходження практики і стажування, які розробляли комісії, затверджувались вкрай погано, що було наслідком слабкої організаційної роботи та процесом розбудови монастирів та храмів. Все це ускладнювало проходження практики. Часто професійна практика поєднувалась із залученням учнів до процесу відбудови храмів та монастирів. Так, учні реставраційного відділення Житомирського духовного училища, іконописного відділення та церковного малярства Коломийського духовного училища Української православної церкви Київського патріархату замість проходження практики в кінці другого семестру залучались до відбудови храмів та монастирів м. Житомира [26, арк. 111].

Отже, впродовж періоду, що вивчається, у православних духовних навчальних закладах застосовували різноманітні форми, методи та засоби навчання. Забезпечення слухачів навчальною та методичною літературою, процеси секуляризації духовної освіти позначились на використанні нових методів та засобів навчання, що значно активізувало навчання і поліпшило якість викладання. Якщо у першій половині 90-х років ХХ ст. використовувались традиційні для православної освіти методи та засоби навчання (лекції, творчі письмові роботи, семінари тощо), то з другої половини вводяться нові (колоквіуми, семінарські заняття у середніх навчальних закладах, тестування, екскурсії, навчальна практика, стажування). Особливий акцент робився на розвиток самостійної роботи та творчих здібностей слухачів православних духовних освітніх установ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поспеловский Д.В. Православная церковь в истории Руси, России и СССР : учебное пособие / Д.В. Поспеловский. – М. : Республика, 1996. – 468 с.
2. Поспеловский Д.В. Русская православная церковь в XX веке / Д.В. Поспеловский. – М. : Республика, 1995. – 425 с.
3. Талалай М. Развитие богословского образования в духовных школах Украинской православной церкви / М. Талалай // Харьковские епархиальные ведомости. – 2002. – № 1. – С. 14.
4. Васьковський В. Духовна освіта в Україні : проблеми і напрямки розвитку / В. Васьковський // Людина і світ. – 1998. – № 10. – С. 26-29.
5. Протокол № 10 засідання епархіальних зборів Львівсько-Галицької єпархії УАПЦ від 2.10.1990 р. // Поточне діловодство Львівсько-Галицької єпархії Української автокефальної православної церкви.
6. Річний звіт Київської Духовної академії та семінарії Української православної церкви за 1996/1997 навчальний рік // Поточне діловодство Київської Духовної академії і семінарії Української православної церкви.
7. Матеріали науково-богословської конференції «Проблеми духовного виховання» // Андреевский вестник. – 1997. – № 1. – С. 7-9.
8. Матеріали науково-богословської конференції «Християнство. Освіта. Виховання» від 11 березня 1999 р. // Інформаційний бюлетень УПЦ КП. – 1999. – № 5. – С. 13.
9. Забуга Н. Доклад на торжественном акте, посвященном празднованию 300-летия Киевской Духовной Академии / Н. Забуга // Православный вестник. – 2001. – № 3. – С. 21-29.
10. Всеукраїнська наукова конференція «На межі тисячоліть: Християнство як феномен культури» // Інформаційний бюлетень УПЦ КП. – 2000. – № 3. – С. 7.
11. Інформаційний бюлетень Львівської Богословської академії. – Львів, 2001. – 90 с.
12. Розподіл предметів між викладачами Колегії Патріарха Мстислава УАПЦ на 1996/1997 навчальний рік // Поточне діловодство Колегії Патріарха Мстислава Української автокефальної православної церкви.
13. Список викладацького складу Колегії Патріарха Мстислава Української автокефальної православної церкви станом на 2000/2001 навчальний рік // Поточне діловодство Колегії Патріарха Мстислава Української автокефальної православної церкви.
14. Интервью, взятое у доктора богословия, профессора Московской Духовной академии Михаила Степановича Иванова // Харьковские епархиальные ведомости. – 1997. – № 9. – С. 8.
15. Рощина Л.О. Становлення і розвиток Київської Духовної академії і семінарії Української православної церкви / Л.О. Рощина // Наука. Релігія. Суспільство. – 2003. – № 2. – С. 30-36.

16. Жуковський А. Стан православної церкви в Україні (доповідь на Соборі української православної діаспори) / А. Жуковський // Православний вісник. – 1994. – № 1/3. – С. 21-32.
17. Протокол засідання педагогічної Ради Львівської духовної семінарії Української православної церкви Київський патріархат від 3.09.1996 р. // Поточне діловодство Львівської духовної семінарії Української православної церкви Київський патріархат.
18. Рыбаков А. Курс лекций по общецерковной истории / А. Рыбаков. – Одесса, 1998. – 112 с.
19. Алексеев В. Литургика. Курс лекций / В. Алексеев. – Одесса, 1999. – 98 с.
20. Політило В. Конспект Священної біблейської історії Старого Завіту для другого класу семінарії / В. Політило. – Львів, 1995. – 122 с.
21. Квасниця О. Конспект з порівняльного богослов'я для 3 класу семінарії / О. Квасниця. – Львів, 1997. – 129 с.
22. Летопись Украинской православной церкви // Андреевский вестник. – 2001. – № 3. – С. 85-89.
23. Протокол засідання Вченої Ради Київської Духовної академії Української православної церкви від 26.08.1997 р. // Поточне діловодство Київської Духовної академії і семінарії Української православної церкви.
24. По святых місцях... // Інформаційний бюлетень УПЦ КП. – 1998. – № 6. – С. 4.
25. Поточний архів Державного комітету України у справах релігій, оп. 1, спр. 35, арк. 68.
26. Протокол № 12 засідань Колегії Комітету та документи до нього від 25.12.1997 р. // Поточний архів Державного комітету України у справах релігій, оп. 1, спр. 50, арк. 100-128.

Л.А. Рощина

Методическая работа в православных духовных учебных заведениях Украины в последнее десятилетие XX ст.

Статья посвящена анализу процессов становления и развития методической работы в православных профессиональных образовательных учебных заведениях Украины в последнее десятилетие XX ст. Доказано, что в 90-е годы XX ст. значительное внимание уделялось организации методической работы, которая была целесообразно построена и охватывала систему православного образования снизу вверх. Это в значительной степени способствовало повышению методического уровня педагогов, обмену опытом между преподавателями духовных и государственных заведений, введению новых форм, методов и способов обучения. На протяжении периода, который исследуется, методы и способы обучения стали более разнообразными, что активизировало познавательную активность слушателей и оказало позитивное влияние на качество обучения.

L.A. Roshchina

Methodical Work in the Orthodox Religious Educational Institutions of Ukraine in the Last Decade of the 20th century

This article analyzes the processes of formation and development of methodical work in the Orthodox professional educational institutions of Ukraine in the last decade of the 20th century. It's proved that in the 90-es years of the 20th ct. the main attention was focused on the methodical work, which was appropriately built and covered Orthodox education system from top to bottom. It has contributed significantly to improving the methodological level of teachers, the exchange of experience among teachers of religious and state institutions, the introduction of new forms, methods and ways of learning. During the examined period the methods and ways of learning have become more diverse, which has intensified cognitive activity of students and had a positive impact on the quality of education.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2010.